

Hege Brækhus

Nærhet og frihet. Utvalgte emner om likestilling i familien

Bergen: Fagbokforlaget 2019. ISBN 978-82-450-2554-5

Ingunn Ikdahl

Professor i rettsvitenskap, Institutt for offentlig rett, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

ingunn.ikdahl@jus.uio.no

Hege Brækhus har i flere tiår vært en sentral og nyskapende stemme i kvinneverettslig forskning, med et stort antall publikasjoner innen flere rettsområder. Hun har også vært aktiv rettspolitisk, blant annet som medlem i offentlige utvalg om likelønn (NOU 2008:6), diskrimineringslovgivning (NOU 2009:14) og offentlig støtte til barnefamilier (NOU 2017:6). Siden 1984 har Brækhus vært ansatt ved Det juridiske fakultet ved UiT Norges arktiske universitet, som professor fra 2005. Fra 2019 er hun professor emerita, og med denne boken samles 14 av hennes artikler publisert i perioden 1988-2017.

En faglig reise samlet mellom to permer

Boka inneholder artikler om emner som uførepensjon for husmødre, kontantstøtte, rettslig regulering av foreldreskap, likelønn, ektefellers formuesforhold, og forholdet mellom retten til privatliv og offentlige ordninger som regulerer nære relasjoner. De er skrevet over en periode på 30 år, og trykkes slik de først ble publisert.

Dette er et format med åpenbar fare både for å bli sprikende, og for å føles utdatert. Når dette unngås, er det i stor grad takket være bokens del 1, en nyskrevet introduksjon på i overkant av 40 sider. Den prinsipielle innrammingen her lar det store bildet tre frem. Nærhet og frihet presenteres som tett sammenvevde verdier: «Familiens natur er nærhet. Frie familiemedlemmer vil øke kvaliteten på denne nærheten.» Bokens formål er ikke primært å beskrive retten slik den gjelder på et spesifikt tidspunkt, men å belyse rettens rolle i å legge til rette for – eller hindre – nærhet og kjærlighet mellom frie individer. Kvinneperspektivet er gjennomgående, og binder sammen de enkelte kapitlenes diskusjon av retten på tvers av privatliv og det offentlige, ulønnet omsorgsarbeid og yrkesaktivitet, familieenheten og velferdsstaten.

Del 1 skisserer også kort de tre sentrale lovgivningsfeltene boken behandler, nemlig likestillingsrett, familierett og trygderett, før det kommer en kort omtale av hvert enkelt kapittel. Her blir det redegjort for utviklingen siden de først ble publisert, og til dels kommenteres

også hvordan forfatteren ser på disse spørsmålene i dag. Også forskere er i endring over tid! Kommentarene til de enkelte kapitlene er gjort i kronologisk rekkefølge, og er særlig nyttig for de eldste bidragene i boken. Dette punktet er imidlertid også et godt startsted for lesere som ikke er kjent med Brækhus' forfatterskap fra tidligere, og tegner et veikart for videre lesning. Bokens del 2 er hoveddelen, og her er artiklene organisert tematisk.

What's law got to do with it?

Utgangspunktet for bokens studier av retten er at kvinner ofte tar ansvar for den største delen av omsorgen i familien – for husholdningen, barna, og organiseringen av hverdagslivet. Dette skaper skjevheter både i og utenfor ekteskapet. Kvinner er mindre frie i ekteskapet, argumenterer Brækhus, både på grunn av familierettens regler om forsørgelse under ekteskap, og fordi delingsreglene ved skilsmisse rammer kvinner hardt og dermed gjør det vanskeligere for dem å bryte ut: «Gratisarbeid er familierettens ordning.» Skjev deling av arbeid og ressurser i ekteskapet er også tett knyttet til ulikheter i arbeidslivet, med videre virkninger for trygderettigheter som tar utgangspunkt i tidligere og antatt fremtidig arbeidsinntekt.

Ved å la kvinners levde liv være navet som de rettslige spørsmålene springer ut av, plasserer Brækhus seg tydelig i en kvinnerettslig tradisjon (Dahl 1985; Hellum 2012). Der andre deler av juridisk forskning gjerne holder seg innen det sektorspesifikke – man ser *enten* på trygderett, familierett eller erstatningsrett – har kvinnerettens person- og situasjonsbestemte utgangspunkt stadig minnet om at slike inndelinger først og fremst er funksjonelt begrunnet. De er én måte å systematisere og gi oversikt på, og andre inndelinger kan gi andre typer innsikt og gjøre andre sammenhenger mellom regler og virkelighet synlig. Denne boken beviser hvordan en persons rettslige stilling skapes i skjæringsfeltene mellom ulike regelsett.

Blikket på retten er gjennomgående todelt. Dels pekes det på hvordan retten bidrar til å opprettholde skjevheter, både gjennom enkeltstående regler og gjennom de ideologier og idealer den er bygget på. Kapitlet «Ekteskapsrettens grunnlag» er et særlig tydelig eksempel på det sistnevnte, der lovforarbeidenes avveininger mellom uavhengighet og forsørgelse, individualisering og husholdningstankegang diskuteres og kritiseres. Men blikket er sjelden pessimistisk: Artiklene presenterer gjennomgående også eksempler på til dels radikalt annerledes måter å bygge rettslige strukturer på. En annen regulering er mulig!

Retten er dermed også del av løsningen på dilemmaene boken diskuterer. Både omsorgsarbeid og lønnsarbeid krever tid – og kapitlet om kontantstøtten søker å legge grunnlag for en feministisk tankegang som omfatter *både* yrkesaktive og hjemmearbeidende kvinner. Dette gjøres ved å fremheve hvordan tidsnød er et felles problem, som ulike kvinner løser på ulikt vis. Reell likestilling kan da bare oppnås ved at menn bidrar på like fot i hjemmearbeidet. En likestilt ekteskapslov kunne ta utgangspunkt i at begge ektefellene har ansvar for halvparten av det nødvendige hus- og omsorgsarbeidet, og halvparten av den økonomiske forsørgelsen – for så å la ektefellene inngå «arbeidskontrakter» dersom de ønsker en annen fordeling. Offentlige midler bør brukes til å fremme likestilling som et offentlig formål, uten idyllisering av sammenfallende interesser. Å la foreldrepenger være individuelle ytelser, heller enn en samlet «pott» til foreldrene, er en måte trygderetten kan bidra til likestilling i familien.

Ved å rette blikket mot rettens grunnleggende tankemønstre knyttet til interesser, individ og fellesskap, nærhet og frihet, legger boken grunnlag for bredere diskusjoner om mulighetene for endring gjennom rettslige virkemidler. Også her viderefører boken den norske kvinneverettslige tradisjonen: Der anglo-amerikansk kvinnerett har vært skeptisk til mulighetene for å fremme kvinners interesser gjennom retten, har man i Norge vært mer rettoptimistisk (Ketscher 2000).

Bokens bidrag

Med denne boken gis nye lesere tilgang til artikler som riktignok er publisert tidligere, men som ikke alle er like kjent eller like lett tilgjengelig. Enkelte av artiklene snakker direkte til pågående debatter, som kontantstøtte og foreldrepenger. Andre emner er i mindre grad på den offentlige dagsorden, som spørsmålet om hvordan folketrygden verdsetter omsorgsarbeid. Tross spennet i tid og rettsområder føyer artiklene seg fint sammen. Et rendyrket utgangspunkt – det heterofile ekteparet, med barn, der hun gjør den største delen av omsorgsarbeidet – danner navet de alle springer ut fra.

Dette utgangspunktet betyr likevel at det blir lite plass til andre typer nære relasjoner. Er analysene like treffende for samboere? For homofile par? For kvinner i minoritetsmiljøer? For russiske kvinner som gifter seg med norske menn? Noen av disse berøres underveis, andre har Brækhus skrevet om i andre sammenhenger. En mer gjennomgående inndragning av forskjeller mellom kvinner kunne kanskje likevel styrket bokens bidrag til tenkning om konkrete alternativer for rettslig endring.

Boken setter også norske forhold og regelverk i fokus. Internasjonale rettskilder, som EØS-rett og menneskerettigheter, finnes først og fremst i de nyeste artiklene. Ved at disse regelsettene er gjort til del av norsk rett gjennom EØS-loven, menneskerettighetsloven og Grunnloven, har man innført et nytt arsenal av argumenter for både kritikk og nytolkning av nasjonal rett. Begreper som frihet, likhet og likestilling har nå tydeligere rettslig forankring, særlig gjennom FNs kvinnekonvensjon, og boken gjenspeiler ikke de nye mulighetene for rettslig argumentasjon som ligger i dette.

Dette er likevel en høyst lesverdig bok. Skrivestilen er direkte og rik på spissede formuleringer, med overskrifter som «Mor kan ikke bli syk. Om uførepensjon til husmødre» og «Ekteskapet fra økonomi til kjærlighet». Både hver for seg og lest i sammenheng viser artiklene hvordan kjønnsperspektiv kan gi innsikt i rettens grunnleggende strukturer, og hvordan retten både skaper og skapes av virkeligheten den regulerer. Boken viser Brækhus' bidrag til kvinnerettslig tenkning, og er et nyttig tilskudd til pågående arbeid, blant annet på Juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo (UiO), med å integrere kjønnsperspektiv systematisk i hele juristutdannelsen.¹

Spørsmålene boken behandler står sentralt både i likestillingspolitikk og kjønnsforskning på andre fagfelt, og dens juridiske oversikt og innsikt gir også viktige bidrag her. Enten man er enig eller uenig i forfatterens målsettinger og forslag til rettslige strategier, gir den nye perspektiver på retten. Denne samlingen er et godt utgangspunkt for å tenke videre om rettens rolle i å styrke, utfordre og endre vilkårene for kjærlighet, nærhet og frihet.

Note

1 Prosessen i Oslo dokumenteres fortløpende på nett: <https://www.jus.uio.no/om/kjonnsperspektiver/>

Litteratur

Dahl, Tove Stang (red.) 1985. *Kvinnerett I og II*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellum, Anne 2012. «Kvinnerettslige utviklingslinjer: Forståelser av kvinner, kjønn og rett – nedenfra og ovenfra», *Tidsskrift for kjønnsforskning* 36 (2):131-148.

Ketscher, Kirsten 2000: «Nogle utviklingslinjer i kvinderetten». I: Ann Numhauser-Henning (red.): *Normativa perspektiv. Festskrift til Anna Christensen*. Lund: Juristförlaget.

NOU 2008:6. *Kjønn og lønn – Fakta, analyser og virkemidler for likelønn*.

NOU 2009:14. *Et helhetlig diskrimineringsvern – Diskrimineringslovutvalgets utredning om en samlet diskrimineringslov, grunnlovsvern og ratifikasjon av tilleggsprotokoll nr. 12 til EMK*.

NOU 2017:6. *Offentlig støtte til barnefamiliene*.